

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

KONSERVASYON UYGULAMALARI

Kitap Şifhanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığı

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi

Ayasofya Koleksiyonu - 3582

1- *Muhtasar fi'l-Hikme*

2- *Divan-ı Lakîb b. Ya'mer*

Lakîb b. Ya'mer b. Harice el-İyadi

3- *er-Risâletu'l- Hâtemiyye*

Muhammed b. el-Hasan el-Hâtemî

4- *Tuhfe (fi't-tıb)*

Kemal bin Ğıyas

Fatma Nihan AYHAN

2018

ESER VE MÜELLİFİ HAKKINDA

Nadir nüshadır; tek nüsha olduğu düşünülmektedir. Unvan sayfasında üst tarafa Sultan I. Mahmud'un vakıf mührü basılmıştır. Altında unvan tezhibi içerisinde üstte: “kitab yeştemilu ‘ala isna ‘aşer feslan”, altta: “min kelim nubu ve l-hikme ve ğayra zalik”, ortada: “bi-rasmi’l-mekam eş-şerif meliku’l-berrayn ve l-behrayn Mevlana es-sultan el-malik el-melik en-nasir ebi’s-seadat Muhammed ‘azze nesruh” yazılıdır. Bu ifadelerden nüshanın muhtemelen Memlük sultanlarından Muhammed’in kütüphanesi için hazırlandığı anlaşılmaktadır. Fakat nüshanın hangi sultana sunulduğunu kesin olarak söylemek mümkün değildir; zira “es-sultan el-malik el-melik en-nasir ebi’s-seadat Muhammed” ifadesinde geçen hükümdarın Muhammed b. Kayıtbay mı, Muhammed b. Kalavun mu, yahut ismi Muhammed olup Nasır lakabını kullanan diğer Memlük sultanlarından biri mi olduğu bilinmemektedir. Fakat Milâdî 1498 senesinde Gazze’de Cami-i Kebir’i tamir ettiren Sultan Muhammad b. Kayıtbay’ın adı vakfiyede “ebu’s-seadat” lakabı ile beraber anıldığına¹ göre nüshanın hicri dokuzuncu asır sonunda yahut onuncu asır başında Muhammed b. Kayıtbay için hazırlandığını düşünmek mümkündür². Bununla beraber nüshadaki ikinci eserin müstensihisi Hattab b. Ömer ed-Dincevi ve istinsah tarihi 31b sayfasında Hicrî 882 olarak kaydedilmiş olup nüshanın (yahut en azından nüsha içerisindeki ikinci eser olan divanın) tarihi Muhammed b. Kayıtbay’ın tahta çıkışından önceye denk gelmektedir.

Nüshadaki ilk eser olan *Muhtasar fi’l-Hikme* Hz. Peygamber’e, Hz. Ali’ye, ve antik dönem Yunan filozoflarından bir kısmına atfedilen hikmetli sözlerden derlenmiş bir seçki olup derleyeni bilinmemektedir. Sonunda istinsah kaydı bulunan tek eser olan ikinci eser ise Lakî b. Ya’mer el-İyadî’nin³ divanıdır. Cahiliye dönemi şairlerinin istinsah edildiği yazma nüshalarda Lakî b. Ya’mer’in divanına da yer verilmiş⁴, günümüzde de Arap edebiyatı çalışmaları dahilinde tahkiki neşri 1970’den beri Bağdat, Beyrut, ve Kahire’de pek çok defa basılmıştır. Nüshadaki üçüncü eser “*er-Risâletu’l- Hâtemiyye*” olarak bilinen bir eser olup Aristo’ya atfedilen hikmetli sözlerle Arap şairi Mütenebbî’nin bazı beyitleri arasındaki benzerliği ele almaktadır. Çok sayıda nüshası bulunmaktadır. Nüshadaki dördüncü eser diğerlerinin aksine Farsça olup henüz bir kopyasına daha rastlanmamıştır. Müellifi mukaddime kendini “Kemal bin Ğıyas tabib” olarak tanıtmış (47a), “hıfzussıhha” üzerine telif ettiği eserini de “*Tuhfe*” adıyla isimlendirdiğini belirtmiştir (48b). Eser bir mukaddime ve dört makaleden oluşmaktadır; her makale bablara ayrılmıştır.

¹“السلطان الملك الناصرأبى السعادات محمد ابن الملك الأشرف أبى النصر قايتباى”

²Moshe Šārôn, *Handbuch Der Orientalistik. The Near and Middle East. Corpus inscriptionum Arabicarum Palaestinae (CIAP)*. G. Brill: Leiden-Boston, 2009, s. 176

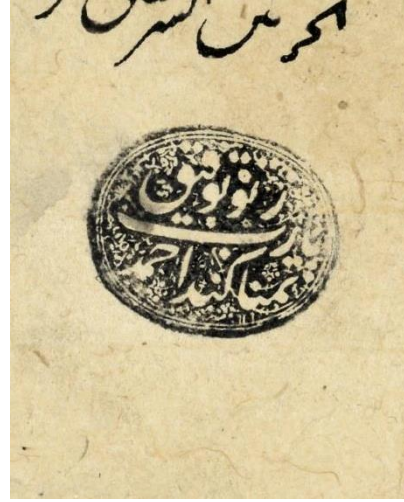
³Lakî b. Ya’mer’in hayatı ve divanı hk.: Theodor Nöldeke, “Beiträge zur altarabischen Litteratur und Geschichte”, *Orient und Occident, insbesondere in ihren gegenseitigen Beziehungen* içinde; Moko: 1860, Рипол Классик, s. 689-718

⁴Örnekleri için bkz.: Ayasofya 3936/3, Feyzullah Efendi 1662/6, Ayasofya 2786/2

MÜHÜR VE DİĞER KAYITLAR

1a

21a

93b

Unvan sayfasında görülen I. Mahmud'un vakıf mühründeki iç yazı şu şekildedir: “Elhamdu lillah ellezi hedana li-haza ve ma kunna linehtediye lev la en-hedanallah⁵” ve altında (tuğra şeklinde): “vakf-ı Mahmud Han bin Mustafa Şah el-muzaffer daima”.

Unvan tezhibinin solunda nüshanın Sultan Mahmud Han tarafından vekfedildiğini ifade eden ve Evkâf-ı Haremeyn müfettişi Ahmed Şeyhzâde tarafından düşülmüş vakıf kaydı şu şekildedir: “Kad vekafe hazihî en-nüsha el-celîle Sultanul-a'zam ve'l-hâkânul-mu'azzam mâlikul-berreyn vel-bahreyn hâdimu'l-Haremeyni'ş-Şerîfeyn es-sultan bin es-sultan es-Sultân el-Gâzî Mahmûd Hân vakfen sahihan şeri'yyen harrarahû el-fakîr Ahmed Şeyhzade el-müfettiş bi-Evkâfi'l-Haremeyni'ş-Şerîfeyn, ğufira lehümâ”. Bu kaydın altında görülen oval şekilli mühürde “yâ Rabb ze to tevfiq temennâ koned Ahmed” şeklinde Farsça bir dua ve temenni cümlesi yer almakta olup Ahmed Şeyhzade'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu vakıf kaydı ve mühür 21a ve 46a sayfalarında tekrar görülmektedir. Yine 46a sayfasında iç yazısı silinmiş ojiv şekilli bir mühür daha bulunmaktadır; benzeri nüshanın sonunda 93b sayfasında da görülen bu mühür Sultan II. Bayezid'e aittir.

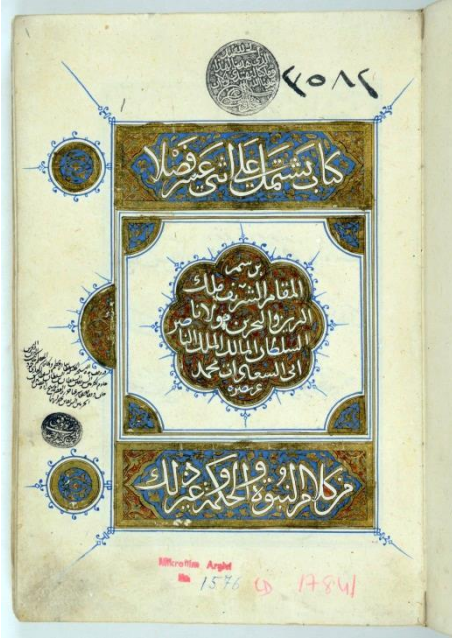
⁵Kur'ân-ı Kerim, 7/43

CİLT

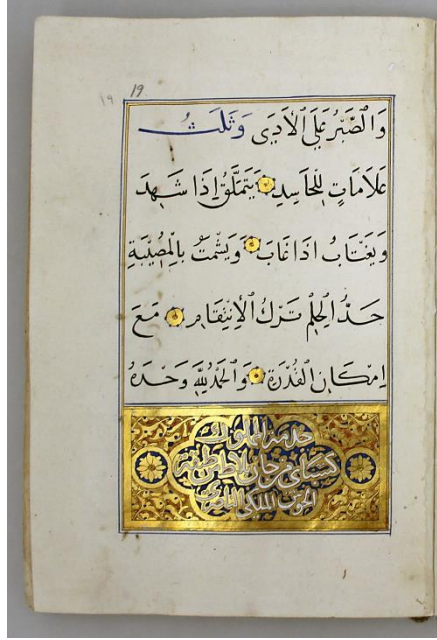

Eserin 18,2 x 27,2 cm ölçülerinde olan ön ve arka kapaklarında kahverengi deri üzerine soğuk baskı tekniğinde yapılmış şemse, salbek, zencerek bulunmaktadır. Motifler üzerinde nokta formunda altınlar mevcuttur. Kapak kenarlarında el aletiyle yapılmış olan cetvel kısımları bulunmaktadır. Zencerekler kare formlu, köşeli bir el aletiyle yapılmıştır. Arka kapağın ön kenar kısmında ve kâğıt yüzeyinde mıklep izi bulunan eserin sertap ve mıklebi kayıptır. Kapakların içi deridir ve daha önce yapılan onarımda üzerine kâğıt yapıştırılmıştır. Şirazesini bulunmamakta, yalnızca kolon dikişlerinin kalıntıları görülmektedir.

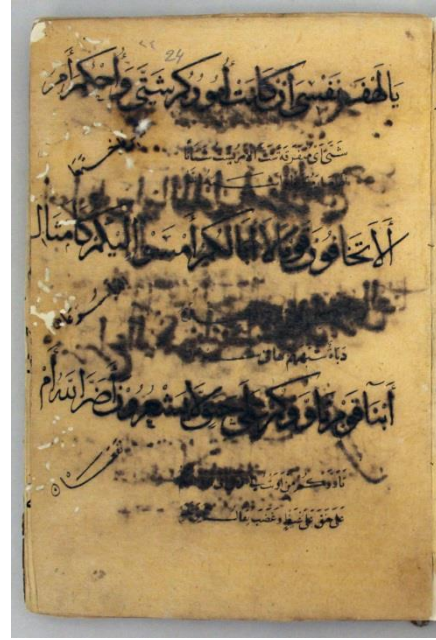
METİN

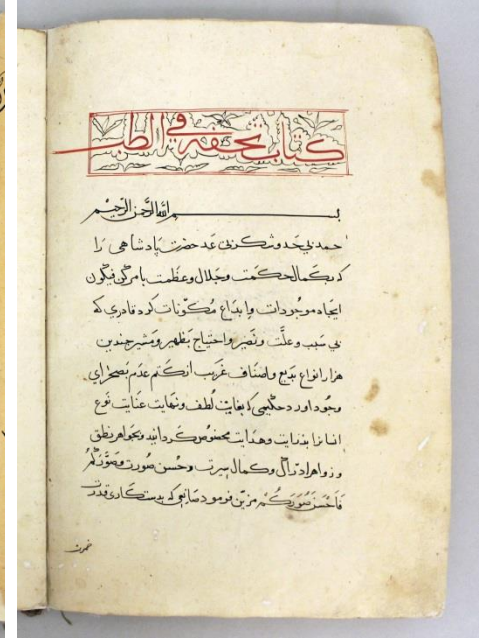
a

b

c

d

Metin kısmı 98 varaktan oluşmaktadır. Önde 3, arkada 1 adet boş kâğıt bulunmaktadır. Kâğıt kalınlıkları her risale için değişmektedir. Eserin metin kısmı daha önce yakın bir tarihte onarılmıştır ve tekrar onarıma ihtiyacı yoktur. Dört risaleden oluşan eserin;

1. risalesi yedi satır düzeninde nesih hattı ile siyah, altın, mavi renk mürekkep kullanılarak mavi ve kırmızı cetvel içine yazılmıştır. 1 numaralı varakta altın, mavi, kahverengi süsleme ve mühür bulunmaktadır (a).
2. risalesi nesih hattı ile siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak yazılmıştır (b).
3. risalesi nesih hattı ile siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak 10 satır düzeninde yazılmıştır (c).
4. risalesi nesih hattı ile siyah ve kırmızı mürekkep kullanılarak 13 satır düzeninde yazılmıştır (d).

BOZULMALAR - CİLT

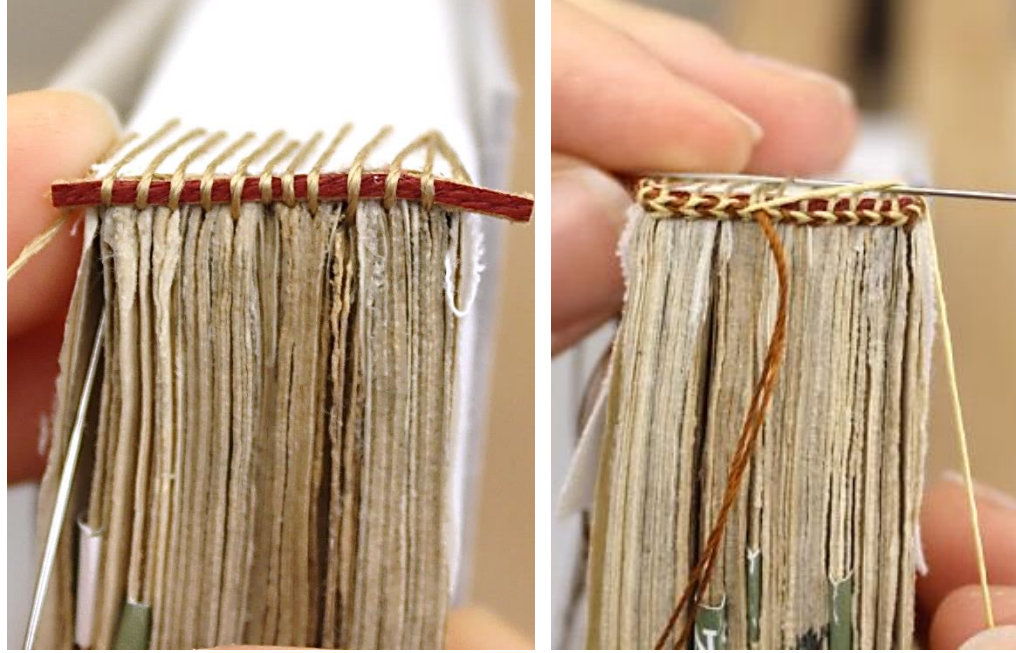
Kapaklarda eski onarım deri kalıntıları, deformasyon, yüzeyde tozlanma, soyulma, lekelenme, aşınma ve çizilme gibi hasarlar vardır. Motifin içinde bulunan altın noktalarda kayıplar vardır. Kapaklardaki murakkalarda ayrılma, yumuşama ve böcek tahribatı olduğu görülmüştür. Eserin deri yüzeyinde ve murakkasında nem sebebi ile deformasyon meydana gelmiştir. Önceden geçirdiği onarım sırasında yenilenen sırt derisi yoğun şekilde tahrip olmuştur.

KONSERVASYON KARARLARI

Eserin restorasyona alınma sebebi; metin kısmının onarımının tamamlanmış olmasına rağmen cilt kapaklarının onarılmamış olması ve cilt ile metnin birbirinden ayrı olmasıdır. Yazılı ve görsel belgelemesi tamamlanan eserin detaylı olarak durum değerlendirmesi yapılmış, aşağıdaki konservasyon işlemlerine karar verilmiştir.

- Önceki onarımda eserin sırt tekstili yapıştırılmış olmasına rağmen sırt dikişi sağlam olmayan eserin açılarak, forma ortalarında bulunan ip izi ve iğne delikleri referans alınarak tekrar dikilmesi,
- Kapak içlerine onarımda yapıştırılmış olan kâğıdın altında yeşil deri olduğundan bu kâğıtların yüzeyden ayrılması,
- Sertap ve mıklebinin orijinalinde olduğu sol kapak ağız kısmının murakkasının tamamen açık olmasından anlaşılan eserin kayıp olan sertap ve mıklebinin yerine yenilerinin yapılmaması; ancak sol kapak ağız kısmı murakkasının açık kalmaması amacıyla akrilikle boyanan Japon kâğıdının nişasta tutkalı ile bu kısma yapıştırılması

KONSERVASYON - CİLT

Formalar ibrişim kullanılarak dört duraklı çapraz dikiş ile dikilmiş, sırt desteği olarak pamuk tekstil nişasta ile yapıştırılmıştır. İbrişim ile kolon dikişi yapılmıştır. şiraze için referans olarak alınacak bir renk olmadığından doğal bir görüntüye sahip olması açısından sarı-açık kahverengi ibrişim ile balık sırtı tekniğiyle örülmüştür.

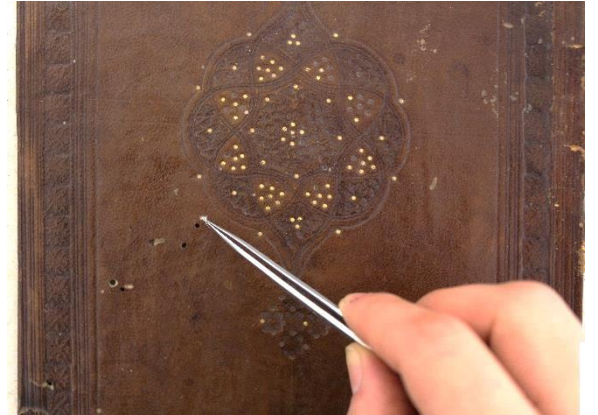
KONSERVASYON - CİLT

a

b

c

Cilt kapaklarında işlevini yitirmiş eski onarım deri kalıntıları su ile nemlendirilerek çıkarılmıştır (a). Murakkanın ayrılan katmanları arasına nişasta tutkalı sürülerek katmanlar yapıştırılmış, murakkanın yumuşamış ve eksik kısımları ise asitsiz karton ile desteklenerek sağlamlaştırılmış ve tamamlanmıştır (b). Böcek tahribatı olan yerler liflendirilmiş Japon kâğıdı ile doldurulmuş ve bu kısımlara akrilik boya ile rötuş yapılmıştır (c). Deformasyona uğrayan arka kapak, plastik bir tekne içinde bir köşede içi ılık su dolu beher ve diğer köşede arka kapak duracak şekilde yerleştirilmiş, teknenin üzeri streç film ile kapatılarak nem çadırı oluşturulmuştur. 4 saat kadar bekletilerek kapaktaki murakkanın nem alması hedeflenmiştir. Daha sonra arka kapak Hollytex ve mukavva arasında hafif ağırlık altında bekletilerek murakkasının düzleşmesi sağlanmıştır. Kapaklardaki eksik kenar ve köşeler uygun renkte renklendirilmiş deri ile tamamlanmıştır.

KONSERVASYON - CİLT

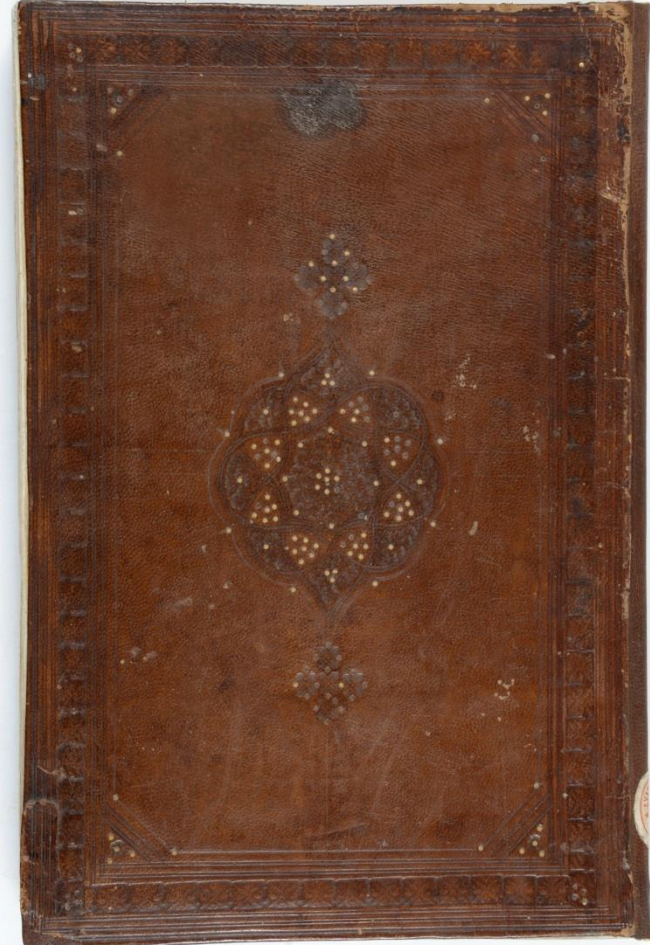
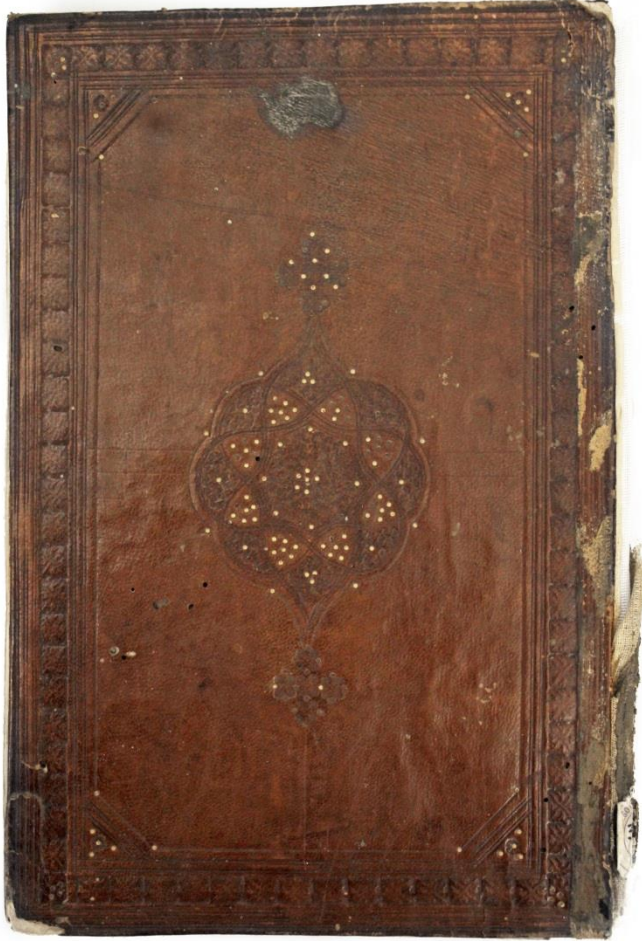
Kapak içlerindeki kâğıtların altında deri olduğu görülmüştür. Bu kâğıtlar %4 'lük metil selüloz ile nemlendirilerek çıkarılmış ve ılık su ile tekne içine daldırılarak yıkanmıştır. Arka kapakta mıkletin bağlı olması gereken ön kenar (ağız) murakkası ise açık kalmaması için akrilikle boyanmış Japon kâğıdı kullanılarak tamamlanmıştır. Böcek tahribatı olan yerler liflendirilmiş Japon kâğıdı ile doldurulmuş ve bu kısımlara yine akrilik boya ile rötuş yapılmıştır. Böcek tahribatının geniş alan kapladığı yerlere akrilik boya ile rötuş yapmak yerine kenarları liflendirilmiş ve akrilik boya ile iç kapak derisi renginde boyanmış Japon kâğıdı yapıştırılmıştır.

KONSERVASYON - CİLT

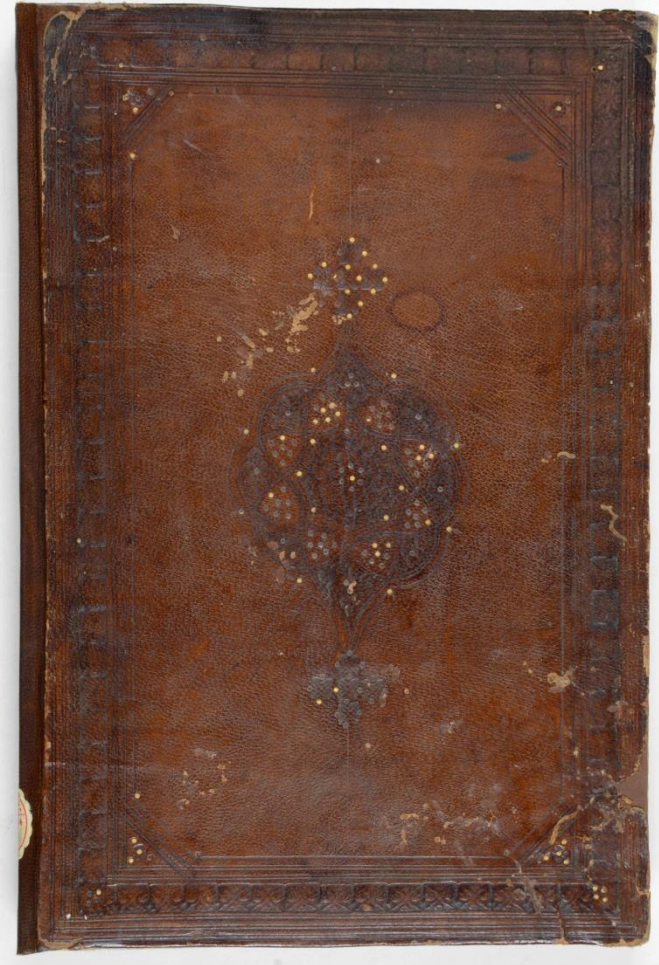
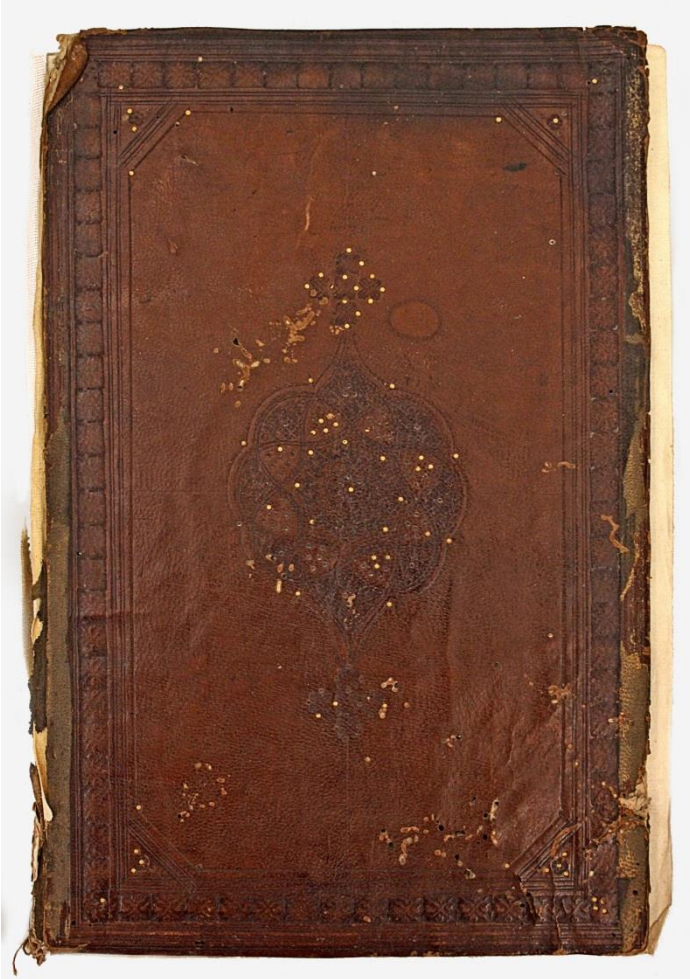
Sirt kısmı için keçi derisi, kapakların rengine uygun renkte hazırlanan metal kompleks anilin deri boyasıyla boyanmıştır. Kapaklar ve metin kısmının birleştirilmesi için tek parça yeni sırt derisi nişasta tutkalı ile yapıştırılmıştır. Sirt tekstilinin uzantısı kapak içine yerleştirilmiş, üzerine Japon kâğıdı yapıştırılmıştır.

ÖNCESİ & SONRASI

Ön kapak

ÖNCESİ & SONRASI

Arka kapak

ÖNCESİ & SONRASI

Sirt

ÖNCESİ & SONRASI

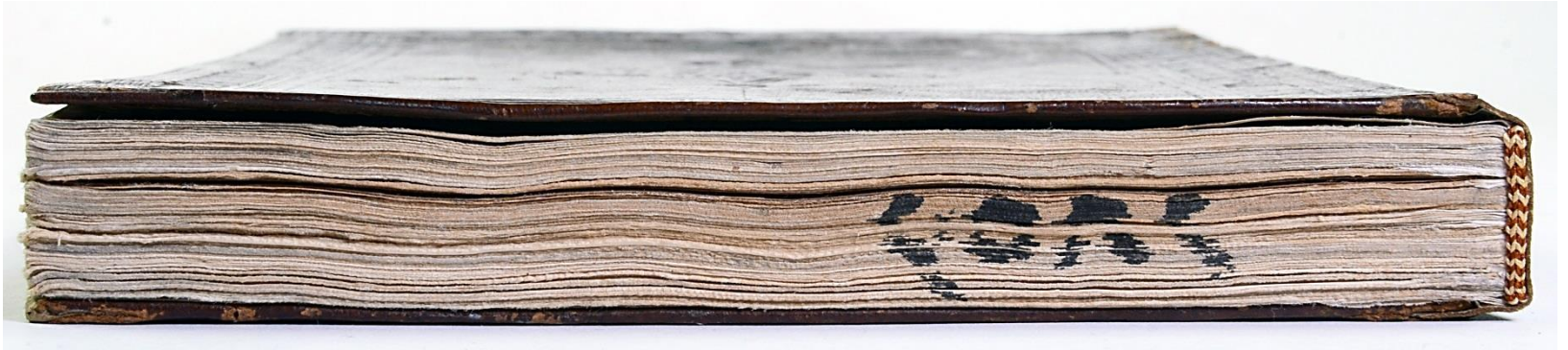
Ön kenar (Ağız)

ÖNCESİ & SONRASI

Baş

ÖNCESİ & SONRASI

Etek

ÖNCESİ & SONRASI

Arka kapak içi ve köstek